

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СТЕЦЮК ХРИСТИНА ПЕТРІВНА

УДК 342.228

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОФІЦІЙНОЇ НАЗВИ
ДЕРЖАВИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
ЛОТЮК Ольга Степанівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, доцент кафедри
конституційного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
КОЛІСНИК Віктор Павлович,
Конституційний Суд України, суддя;

кандидат юридичних наук, доцент
БОРИСЛАВСЬКА Олена Марківна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
конституційного права.

Захист відбудеться 29 червня 2017 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.04 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розіслано 26 травня 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. М. Чуприна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Конституція України по-новому виклала більшість своїх положень в порівнянні з попередніми конституційними актами, що діяли на території нашої держави. Новими, зокрема, є підходи і у визначенні основних засад (принципів) конституційного ладу, а також тих положень, які в правознавстві називають конституційними характеристиками держави. Серед них, важливе значення мають положення про Україну як державу суверенну та незалежну (ст. 1 Конституції України), а також про конституційне закріплення атрибутів її державності. Однак, останні не завжди мають належне нормативно-правове забезпечення порядку їхнього використання. Зокрема, одним з питань, які потребують системного правового врегулювання є відносини, пов'язані із використанням офіційної назви сучасної Української держави. Адже, саме офіційна назва держави є тим її невід'ємним атрибутом, який відіграє надзвичайно важливу роль в процесі міжнародно-правової та суспільно-політичної індивідуалізації держави.

Питання удосконалення належного регулювання порядку використання офіційної назви сучасної Української держави потребують свого системного вирішення. Так, протягом майже двадцяти років, фактично існували не однакові підходи у застосуванні офіційної назви держави при реалізації конституційного положення частини першої ст. 124 Конституції України (в редакції від 28 червня 1996 року), за яким «судові рішення ухвалюються судами іменем України». Проблему становлять також і питання не урегульованості належної реакції з боку держави на випадки публічного приниження її найменування. Крім того, увагу до проблематики офіційної назви держави підсилює прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» через вилучення останньої (офіційної назви держави) із найменувань низки вищих судових та правоохоронних органів країни і т.д.

У той же час, на сучасному етапі розвитку України, особливо при її євроінтеграційних прагненнях, важливого значення набуває вивчення та системне врахування в практиці національного державного будівництва зарубіжного досвіду. На цьому, зокрема, наголошується і в Указі Президента України від 3 березня 2015 року № 119/2015 «Про Конституційну Комісію», яка була створена як «спеціальний допоміжний орган при Президентові України» з метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо змін до Конституції України, «сприянню досягненню громадянського та політичного консенсусу щодо врегулювання суспільних відносин в Україні». З огляду на все це, певний інтерес викликає аналіз конституційно-правового регулювання порядку встановлення (уточнення, зміни) та використання офіційної назви держави в зарубіжних країнах.

Усе наведене обґрунтовує актуальність та своєчасність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до державних бюджетних науково-дослідних тем «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний та практичний аспекти» (№ 11 БФ 042-01, номер державної реєстрації 0111U008337), яка досліджувалася на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 1 січня 2011 р. по 31 грудня 2015 р. і «Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (№ 16 БФ 042-01), яка досліджується на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка у період 2016–2018 років.

Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол від 20 грудня 2013 року № 4).

Мета та завдання дослідження. *Метою* дослідження є комплексний науково-практичний аналіз феномену офіційної назви держави, її виникнення та розвитку, а також розроблення висновків та пропозицій щодо удосконалення конституційно-правового регулювання порядку використання офіційної назви сучасної Української держави.

Мета дослідження обумовлює його *завдання*, які можна сформулювати наступним чином:

- дослідити природу офіційної назви держави, особливості процесу виникнення та розвитку інституту офіційної назви держави, встановлення особливостей взаємозв'язку між ним та загальним процесом еволюції держави;
- виявити особливості розвитку інституту офіційної назви держави на сучасному етапі її розвитку;
- з'ясувати структуру офіційної назви держави, її функції;
- визначити поняття офіційної назви держави;
- проаналізувати практику конституційно-правового закріплення офіційної назви держави в зарубіжних країнах;
- дослідити генезу та особливості становлення інституту офіційної назви держави в Україні, зокрема в контексті процесу утвердження національної державності українського народу як частини загальноєвропейського конституційного розвитку;
- проаналізувати систему конституційно-правового закріплення офіційної назви сучасної Української держави, а також порядку правового регулювання її використання;
- окреслити основні напрямки удосконалення конституційно-правового регулювання інституту офіційної назви держави в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі появи та розвитку інституту офіційної назви держави як її невід'ємної складової.

Предметом дослідження є європейський та вітчизняний досвід конституційно-правового регулювання офіційної назви держави.

Методи дослідження. З урахуванням окресленої мети і завдань, об'єкта та предмета дисертаційної роботи основу методології дослідження становлять сукупність загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження. Загальнонауковий діалектичний метод використано на всіх етапах дисертаційного дослідження, що дало можливість з'ясувати феномен назви держави, його генезу, особливості розвитку інституту офіційної назви держави в контексті еволюції останньої (п. 1.1). Використання прогностичного методу дозволило дослідити сучасні особливості порядку конституційного закріплення (встановлення) офіційної назви держави та окреслити перспективи удосконалення конституційно-правової системи регулювання порядку використання офіційної назви держави (п.п. 3.1, 3.2). Метод моделювання використано при підготовці авторського визначення дефініції офіційної назви держави (п. 1.2). Крім загальнонаукових методів, під час дослідження широко використовувались і спеціально-юридичні методи, зокрема історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний. За допомогою історико-правового методу досліджено еволюцію становлення інституту офіційної назви держави в Україні (п. 2.1). Порівняльно-правовий метод допоміг системно проаналізувати особливості конституційно-правового закріплення офіційної назви держави в зарубіжних країнах (п. 1.3). Під час застосування формально-юридичного методу здійснено дослідження нормативно-правової основи порядку використання офіційної назви сучасної Української держави (п. 2.3).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці українських вчених, зокрема, В. М. Батанова, М. О. Баймуратова, Ю. Г. Барабаша, О. М. Бориславської, О. П. Васильченко, Ф. В. Веніславського, С. П. Головатого, О. М. Губрієнко, С. С. Дністрянського, О. В. Зайчука, І. Я. Зайця, М. І. Козюбри, В. П. Колісника, А. М. Колодія, А. Р. Крусян, І. А. Куян, О. С. Лотюк, О. В. Марцеляка, М. І. Мельника, Н. В. Мішиної, Н. А. Мяловицької, Н. М. Оніщенко, М. І. Палієнка, М. І. Панова, В. Ф. Погорілка, С. В. Різника, В. О. Ріяки, О. Ф. Скакун, І. Д. Сліденка, О. В. Совгирі, В. Я. Старосольського, М. І. Стахів, П. Б. Стецюка, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, В. Л. Федоренка, В. М. Шаповала, С. І. Шелухіна, Л. П. Юзькова та інших, а також зарубіжних вчених: С. А. Авакяна, Г. Н. Андрєвої, В. Г. Баєва, О. О. Белкіна, В. А. Винокурова, Л. Дюгі, Г. Єллінека, Р. В. Енгібаряна, С. Сагана, В. Скшидло, В. А. Соколова, С. Стойчева, Р. Штайнберга та інших.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція та закони України, конституції та законодавство зарубіжних країн, інші нормативно-правові акти, що врегульовують встановлення та використання офіційної назви держави.

Емпіричною базою дослідження є рішення Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції, офіційні статистичні дані.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній юридичній науці здійснено комплексне дослідження

конституційно-правового регулювання офіційної назви держави. Здійснене дослідження дозволило обґрунтувати та сформулювати низку теоретичних положень, висновків та практичних пропозицій:

вперше:

– сформульовано авторську дефініцію поняття офіційної назви держави як обов'язкового атрибуту її суверенності, закріпленого на конституційному або законодавчому рівні у формі лаконічного словесного найменування, основним призначенням якого є міжнародно-правова та суспільно-політична індивідуалізація держави, що містить в собі інформацію про національну приналежність держави, найбільш важливі її суспільно-політичні характеристики та є визнаною, відповідно до міжнародного права, іншими державами, Організацією Об'єднаних Націй, світовим співтовариством;

– визначено характерними рисами (суттєвими ознаками) інституту офіційної назви держави: 1) конституційне/ законодавче закріплення словесного найменування держави; 2) здатність в лаконічній формі передати національну приналежність держави та найбільш суттєві особливості її суспільно-правового устрою; 3) наявність зв'язку «офіційної назви держави» з державним суверенітетом (незалежністю країни), який є основою її закріплення та встановлення порядку використання і правової охорони; 4) міжнародно-правове визнання держави з таким найменуванням іншими країнами, ООН, світовим співтовариством;

– сформульовано розуміння сутності основних функцій інституту офіційної назви сучасної держави та визначено такими – представницьку (репрезентаційну), політичну, ідеологічну та виховну функцію;

– встановлено, що саме державний суверенітет є основою (підставою) для появи офіційної назви держави та гарантією її належного використання;

– обґрунтовано необхідність перегляду існуючої на сьогоднішній день в Україні практики ухвалення «судових рішень» судами різних юрисдикцій як «іменем України», так і без використання останнього;

– запропоновано створення системи правового захисту офіційної назви держави, яка могла б включати в себе конституційно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність;

удосконалено:

– джерельну базу дослідження, зокрема використано маловідомі джерела досліджень середовища української діаспори першої половини ХХ-го ст.;

– понятійно-термінологічний апарат дослідження, в т.ч. в частині визначення дефініції «офіційної назви держави» та її основних функцій;

– розуміння структури інституту офіційної назви держави, її складових частин, їхньої ролі та значення у функціонування офіційної назви держави;

дістали подальшого розвитку:

– підтвердження, згідно з яким Україна на своєму історичному шляху пройшла класичний, як для європейських народів, шлях розвитку інституту офіційної назви держави: від означення на початках держави/державного утворення іменем пануючого племені, потім використання для означення назв

держави слів «земля/територія», згодом слів – «влада/панування», а в нові та новітні часи – з використанням слова «nation»/«народ»;

– пропозиції щодо необхідності удосконалення конституційного регулювання інституту офіційної назви сучасної Української держави, зокрема в частині «розширення»: з нині існуючої однієї офіційної назви держави – слова «Україна», на дві рівнозначні назви – «Україна» та «Українська Республіка»;

– пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання порядку використання офіційної назви сучасної Української держави в процесуальному законодавстві, законодавстві про політичні партії, громадські організації, громадянство, освіту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

у науково-дослідній сфері – для подальших досліджень проблематики офіційної назви держави, теорії та практики реалізації державного суверенітету;

у правотворчій сфері – для удосконалення чинного законодавства України: внесення змін до Конституції та законів України, удосконалення підзаконних нормативно-правових актів;

у навчально-методичній роботі – при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників з конституційного права України та конституційного права зарубіжних країн, порівняльного правознавства, а також при викладанні предметів «Конституційне право», «Конституційне право зарубіжних країн», спецкурсу «Сучасні проблеми конституційного права»;

у правовиховній роботі – для підвищення правової культури населення, професійного та теоретичного рівнів правової культури особистості.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (м. Львів, 12 червня 2013 р.); «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 22 листопада 2013 р.); «Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку» (м. Львів, 11 березня 2014 р.); «Державний суверенітет і народний суверенітет в сучасних умовах. VII Тодиківські читання» (м. Харків, 26–27 вересня 2014 р.); «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 8–9 квітня 2016 р.); «Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід» (м. Львів, 29 квітня 2016 р.); «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 20 травня 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 13 публікаціях: у 6 наукових статтях, з яких 5 опубліковано у фахових виданнях з юридичних наук (в т.ч. 2 публікації у виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних) та 1 у науковому виданні іноземної держави; 7 тезах доповідей і повідомлень на наукових конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою і завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінок, з них основний текст – 165 сторінок. Список використаних джерел містить 257 найменувань, які викладено на 29 сторінках; один додаток розміщено на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, охарактеризовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та впровадження, а також щодо кількості публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні та історико-правові основи інституту офіційної назви держави» присвячено дослідженню поняття та загальної характеристики, аналізу доктринальних підходів до визначення/розуміння офіційної назви держави, практики її закріплення в зарубіжних країнах.

У *підрозділі 1.1 «Виникнення та розвиток інституту офіційної назви держави»* звертається увага на те, що одним з обов'язкових атрибутів сучасної держави є її офіційна назва. Без власної назви не існувало і не існує сьогодні жодного самостійного державного утворення, а тим більше – жодної держави як такої. Вже сама поява держави, як правило, автоматично передбачає і появу того чи іншого її офіційного найменування. Назва держави як певне політико-правове явище пройшла тривалий шлях своєї еволюції разом із самою державою. Її основними етапами стало означення спочатку держави/державного утворення іменем пануючого племені (часто, з додатком слова «місто»), потім використання для означення назви держави слів «земля» (як території розселення), «влада», «панування», «могутність», «сила», «королівство» і т.д., а в нові та новітні часи – з використання слова «*nation*» (народ).

У *підрозділі 1.2 «Поняття, структура та функції офіційної назви держави»* акцентується увагу на тому, що в структурі офіційних назв сучасних держав присутні, як правило, дві складові частини – «індивідуалізуюча» (основна) та додаткова (доповнююча). Такий підхід при вирішенні питання змісту офіційної назви сучасної держави можна назвати класичним. Виключення із останнього, як правило, обумовлено особливостями державно-правового розвитку тої чи іншої країни. Виходячи із загально-методологічного розуміння поняття «функцій» у правознавстві, в т.ч. і в теорії конституційного права як основних напрямків діяльності, які виражають суть і призначення того чи іншого явища, його роль та місце в суспільстві, як певних видів впливу на суспільні відносини, під функціями офіційної назви держави в найбільш

загальному варіанті можна було б розуміти основні напрямки діяльності останньої та суспільно-політичне призначення інституту офіційної назви. Звідси, таких ймовірних «напрямків діяльності» інституту офіційної назви держави (її функцій) можна виділити декілька. А саме, представницький або репрезентаційний напрямок (місце та роль даного інституту у взаємовідносини з іноземними державами, умовний рівень «держава-держава»), політичний напрямок (рівень «держава-громадянин») та ідеологічний напрямок (в т.ч. і його виховний сегмент) (рівень «держава-особа»).

Офіційна назва держави – це обов’язковий атрибут її суверенності, закріплений на конституційному або законодавчому рівні у формі лаконічного словесного найменування. Основним призначенням цього атрибуту є міжнародно-правова та суспільно-політична індивідуалізація держави. Він містить в собі інформацію про національну приналежність держави, найбільш важливі її суспільно-політичні характеристики та є визнаним, відповідно до міжнародного права, іншими державами, Організацією Об’єднаних Націй, світовим співтовариством. Характерними рисами (ознаками) «офіційної назви держави» можна вважати: 1) конституційне/ законодавче закріплення словесного найменування держави; 2) здатність в лаконічній формі передати національну приналежність держави та найбільш суттєві особливості її суспільно-правового устрою; 3) наявність зв’язку «офіційної назви держави» з державним суверенітетом (незалежністю країни), який є основою її закріплення та встановлення порядку використання і правової охорони; 4) міжнародно-правове визнання держави з таким найменуванням іншими країнами, ООН, світовим співтовариством.

У підрозділі 1.3 «Конституційно-правове закріплення офіційної назви держави в зарубіжних країнах» аналізується відповідна зарубіжна практика. Найбільш політично і юридично раціональною формою встановлення офіційної назви держави чи перейменування держави вважається конституційний закон, яким проголошується саме волевиявлення у відношенні номінації країни, фіксується приємливість попередньої і нової назви, а також проводяться необхідні зміни в основному законі. Останнє, підтверджується конституційно-правовою практикою зарубіжних, насамперед європейських, країн, досвід яких в цій частині може бути також використано і в Україні. Окрему увагу звернуто на структуру (внутрішню будову) офіційних назв сучасних європейських країн, переважна більшість з яких складається із двох частин – основної («індивідуалізуючої») та додаткової («доповнюючої»), які в єдності намагаються найбільш повно передати національну приналежність та особливості суспільно-правового устрою держави.

Розділ 2 «Конституційно-правові засади офіційної назви держави в Україні» присвячений становленню офіційної назви держави в Україні, порядку її закріплення та використання.

У підрозділі 2.1 «Становлення офіційної назви держави в Україні» наголошується на тому, що розвиток інституту офіційної назви держави в Україні загалом відповідав аналогічним процесам в інших європейських

країнах. Можна стверджувати про існування у вітчизняній історії як окремих явищ «найменування» (означення) перших державних утворень на українській історичній території іменем пануючих племен – «поляни», «древляни», «русичі», потім використання для означення назв держави слів «земля» («Руська земля»), а згодом слів «влада», «панування», «могутність», «королівство» («Галицько-Волинське князівство», «Військо Запорозьке...»). У першій чверті ХХ-го ст. офіційні назви новоутворених українських національних держав, враховуючи тогочасні тенденції розвитку європейського конституціоналізму, містять слова «народна республіка» («Українська Народна Республіка», «Західно-Українська Народна Республіка»). При цьому, важливим було те, що свої офіційні назви УНР та ЗУНР отримали спочатку у результаті прийняття відповідних документів установчого характеру та були пізніше закріплені (підтверджені) в їхніх Основних Законах (29.04.1918 р. та 13.11.1918 р.).

У підрозділі 2.2 «Конституційно-правове закріплення офіційної назви сучасної Української держави» звертається увага на те, що появі офіційної назви сучасної української держави певним чином передували документи політико-правового характеру прийняті в останні роки існування СРСР. Серед цих документів особливе місце посідають Декларація про державний суверенітет України (16.07.1990) та Концепція нової Конституції України (16.06.1991). Одночасно з проголошення державної незалежності України 24 серпня 1991 року, Верховною Радою Української РСР було встановлено також і її офіційну назву – «Україна», яка в наступні роки не зазнала жодних змін та була фактично уконституйована під час прийняття Конституції України (28.06.1996). Встановлена офіційна назва сучасної Української держави, на відміну від абсолютної більшості офіційних назв сучасних конституційних держав, не містить у своїй структурі т.з. доповнюючих/уточнюючих елементів, зокрема щодо характеристики форми державного правління.

У підрозділі 2.3 «Правове регулювання порядку використання офіційної назви держави в Україні» стверджується, що офіційна назва сучасної української держави має широке поле свого застосування. Відповідними нормативно-правовими актами передбачено використання офіційної назви держави на грошових знаках, знаках поштової оплати, печатках та бланках органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, офіційних виданнях органів державної влади, паспортах громадян України, свідоцтвах про народження та інших документах, що посвідчують особу, документах про освіту, про вчені звання та наукові ступені, на нотаріальних документах, на будинках, в яких розміщені органи державної влади та місцевого самоврядування, на пограничних стовпах та митних переходах і т.д.

Офіційна назва сучасної Української держави є обов'язковим атрибутом (складовою частиною) судових рішень в Україні. Від її імені («України») повинні ухвалюватися судами судові рішення, що є найважливішим

результатом здійснення правосуддя (ч. 1 ст. 129¹ Конституції України). Цей конституційний припис у своїй внутрішній природі певним чином гармонізує з низкою інших конституційних положень, зокрема, із частинами першою та другою ст. 5 Основного Закону держави, за якими «Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». У той же час, існуюча на сьогоднішній день практика ухвалення окремих «судових рішень» судами різних юрисдикцій як «іменем держави», так і без використання останнього, явно потребує свого перегляду. Визначальним підходом у вирішенні цього питання має бути неухильне дотримання вимог частини першої ст. 129¹ Конституції України, за яким «суд ухвалює рішення іменем України».

Аналіз правового регулювання порядку використання офіційної назви сучасної Української держави свідчить про наявність в окремих сегментах такого регулювання відповідних положень фактично на всіх трьох т.з. базових рівнях – конституційному, рівні законів та рівні підзаконних нормативно-правових актів. Однак, в загальному плані, правове регулювання порядку використання офіційної назви сучасної Української держави потребує комплексного та системного вирішення.

Розділ 3 «Проблеми удосконалення конституційно-правового регулювання статусу та порядку використання офіційної назви держави в Україні» присвячений питанням удосконалення конституційного регулювання інституту офіційної назви держави в Україні, удосконалення законодавства України щодо порядку використання та охорони офіційної назви держави.

У підрозділі 3.1 «Проблеми удосконалення конституційного регулювання інституту офіційної назви держави в Україні» звернуто увагу на те, що на конституційному рівні, враховуючи відповідний позитивний зарубіжний досвід, узагальнення практики використання офіційної назви держави в Україні на сучасному етапі її розвитку, видається за необхідне внести зміни до статті 1 Конституції України, виклавши її наступним чином: «Україна – спільне добро всіх її громадян. Українська Республіка – суверенна, демократична, соціальна, правова держава. Найменування Україна і Українська Республіка – рівнозначні».

Запровадження двох рівнозначних варіантів офіційних назв сучасної української держави («Україна» та «Українська Республіка») дозволить значно розширити можливості більш урізноманітненого та доступнішого викладу відповідної конституційної та нормативно-правової матерії в законодавчому процесі, а також впорядкувати їх використання на рівні викладу назв посад вищих посадових осіб держави, назв вищих органів державної влади, більш урізноманітнити написання текстів присяг вищих посадових осіб держави і т.д. Пропоноване положення «Україна – спільне добро всіх її громадян» (як можлива майбутня частина перша статті 1 Конституції України), з одного боку було б викладом офіційного бачення конституцієдавцем поняття «республіки»,

з іншого – воно б логічно поєдналося із запропонованим варіантом офіційної назви держави «Українська Республіка» як рівнозначної існуючому на сьогодні варіанту «Україна». Метою цього є підсилити ідеї «республіканізму», «народовладдя» та «демократії» в Основному Законі України.

У підрозділі 3.2 «Напрямки удосконалення законодавства України щодо порядку використання та захисту офіційної назви держави» наголошується, що системний аналіз правового регулювання порядку використання офіційної назви держави в Україні свідчить про необхідність внесення низки змін до відповідних нормативно-правових актів на рівні законів. Мета останнього, насамперед, забезпечення однакового застосування відповідних нормативних положень про офіційну назву держави, а також подолання прогалін в нормативному регулюванні порядку використання офіційної назви держави. Зокрема, законодавець зобов'язаний внести відповідні зміни і доповнення до процесуальних законів для забезпечення неухильного дотримання вимог частини першої статті 129¹ Конституції України, за яким «суд ухвалює рішення іменем України».

Законодавцю також варто «систематизувати» положення низки законів в частині використання офіційної назви держави як складової найменувань політичних партій, громадських об'єднань, суб'єктів господарювання. Для суб'єктів господарювання, як правило, мала б діяти пряма заборона використовувати слово «Україна» (офіційна назва сучасної української держави) в своїх найменуваннях; виключення, можливо, могли б становити загальнодержавні установи та підприємства.

Політична криза останніх років в Україні, яка нерідко супроводжується фактами відвертої наруги над її державними символами, офіційною назвою, історичною пам'яттю українського народу, його національною гідністю і т.д., активізували питання про необхідність запровадження охорони офіційної назви держави як системи державних і громадських заходів спрямованих на забезпечення виконання і дотримання норм Конституції України, законів України та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють порядок використання офіційної назви держави, а також застосування заходів державного впливу в разі порушення цих норм.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у здійсненні комплексного науково аналізу феномену офіційної назви держави, її виникнення та особливостей розвитку, а також конституційного-правового регулювання встановлення та порядку використання офіційної назви сучасної української держави. На підставі проведеного дослідження зроблено наступні основні висновки:

1. Офіційна назва держави є одним із обов'язкових її атрибутів, невід'ємною складовою системи зовнішніх проявів її суверенітету. Назва держави як певне політико-правове явище пройшла тривалий шлях своєї

еволюції разом із самою державою. Основними етапами її розвитку стало означення спочатку держави/державного утворення іменем пануючого племені (часто, з додатком слова «місто»), потім використання для означення назви держави слів «земля» (як території розселення), згодом слів – «влада», «панування», «могутність», «сила», «королівство» і т.д., а в нові та новітні часи – з використання слова «nation»/«народ».

2. У структурі офіційних назв сучасних держав присутні, як правило, дві складові частини – «індивідуалізуюча» (основна) та додаткова (доповнююча). Основною частиною вважається та, що відображає національну/етнічну приналежність держави, додатковою та частиною, яка містить інформацію про форму державного правління, особливості державного устрою та ін. Такий підхід при вирішенні питання змісту офіційної назви сучасної держави можна назвати класичним. Виключення із останнього, як правило, обумовлено особливостями державно-правового розвитку тої чи іншої країни.

3. Основними функціями інституту «офіційної назви держави» є представницька, політична, ідеологічна та виховна, які окреслюють основні напрямки функціонування офіційної назви держави, виражають її сутність, призначення та місце в регулюванні відповідних суспільних відносин тощо.

4. Офіційна назва держави – це обов'язковий атрибут її суверенності, закріплений на конституційному або законодавчому рівні у формі лаконічного словесного найменування, основним призначенням якого є міжнародно-правова та суспільно-політична індивідуалізація держави, який містить в собі інформацію про національну приналежність держави, найбільш важливі її суспільно-політичні характеристики та є визнаною, відповідно до міжнародного права, іншими державами, Організацією Об'єднаних Націй, світовим співтовариством.

5. Найбільш вдалою формою встановлення офіційної назви держави чи її перейменування є спеціальний (конституційний) закон, яким «прокламується саме волевиявлення у відношенні номінації країни, фіксується прийемливість попередньої і нової назви, а також проводяться необхідні зміни в національному основному законі (конституції)». Це підтверджується конституційно-практикою практикою зарубіжних, насамперед європейських, країн, досвід яких в цій частині може бути також використано і в Україні.

6. Україна на своєму історичному шляху пройшла класичний, як для європейських народів, варіант розвитку інституту офіційної назви держави: від означення на початках держави (перших державних утворень) іменем пануючого племені («поляни», «древляни», «русичі»), потім використання для означення назв держави слів «земля» («Руська земля»), згодом слів – «влада», «панування», «могутність», «сила», «королівство» і т.д. («Галицько-Волинське князівство», «Військо Запорозьке...»), а в нові та новітні часи – з використанням слова «nation»/«народ» («Українська Народна Республіка», «Західно-Українська Народна Республіка»).

7. Одночасно з проголошення державної незалежності України 24 серпня 1991 року, Верховною Радою Української РСР було встановлено також і її офіційну назву – «Україна», яка в наступні роки не зазнала жодних змін та була уконституційована під час прийняття Конституції України (28.06.1996). Встановлена офіційна назва сучасної української держави, на відміну від більшості офіційних назв сучасних європейських держав, не містить у своїй структурі т.з. доповнюючих/уточнюючих елементів.

8. Офіційна назва сучасної Української держави виступає невід’ємним атрибутом (складовою частиною) судових рішень, оскільки приписи Основного Закону держави передбачають ухвалення судами судові рішення безпосередньо «іменем України» (ч. 1 ст. 129¹ Конституції України). Саме тому, існуюча практика ухвалення окремих «судових рішень» судами різних інстанцій та юрисдикцій як «іменем держави», так і без використання останнього, потребує свого перегляду.

9. Офіційна назва сучасної української держави потребує свого удосконалення як рівні Основного Закону держави, так і в частині правового регулювання порядку її використання на законодавчому рівні та рівні підзаконних нормативно-правових актів.

10. Усвідомлення політико-правової природи (сутності) явища офіційної назви держави, насамперед, як одного з невід’ємних та надзвичайно важливих її атрибутів, ставить питання про необхідність не тільки системного правового врегулювання порядку її використання, а й запровадження охорони офіційної назви держави як системи державних і громадських заходів спрямованих на забезпечення виконання і дотримання норм Конституції України, законів України та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють порядок використання офіційної назви держави, а також застосування заходів державного впливу в разі порушення цих норм.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стецюк Х. П. Виникнення та розвиток інституту офіційної назви держави (історико-правові аспекти) / Х. П. Стецюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Ужгород, 2013. – Вип. 23, ч. I, т. 3. – С. 219–222.

2. Стецюк Х. П. Конституційно-правове закріплення офіційної назви держави в зарубіжних країнах / Х. П. Стецюк // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Чернівці : ЧНУ, 2013. – Випуск 660: Правознавство. – С. 44–48.

3. Стецюк Х. П. Становлення інституту офіційної назви сучасної української держави / Х. П. Стецюк // Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ, 2014. – № 10. – С. 154–159.

4. Стецюк Х. П. Поняття офіційної назви держави (до постановки питання) / Х. П. Стецюк // Адміністративне право і процес. – 2015. – № 4 (14). – С. 157–163.

5. Стецюк Х. П. Використання офіційної назви держави (сфера правосуддя) / Х. П. Стецюк // Адміністративне право і процес. – 2016. – № 1 (15). – С. 206–215.

6. Stetsyuk K. Official denomination of the modern Ukrainian State (constitutional aspects) / Khrystyna Stetsyuk // Administracja. Teoria – dydaktyka – praktyka. – 2016. – № 1 (42). – S. 173–183.

7. Стецюк Х. П. Офіційна назва держави як атрибут (ознака) її суверенності. / Х. П. Стецюк // Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави : збірник тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 червня 2013 р.). – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 40–43.

8. Стецюк Х. П. Про структуру (внутрішню будову) офіційної назви держави / Х. П. Стецюк // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2013. – С. 87–88.

9. Стецюк Х. П. Функції офіційної назви держави / Х. П. Стецюк // Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 11 березня 2014 р.). – Львів : Центр конституційних ініціатив, 2014. – С. 64–66.

10. Стецюк Х. П. Про можливість уточнення офіційної назви сучасної української держави / Х. П. Стецюк // Державний суверенітет і народний суверенітет в сучасних умовах. VII Тодиківські читання : збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів (м. Харків, 26–27 вересня 2014 р.) / за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана ; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Х. : Права людини, 2014. – С. 96–98.

11. Стецюк Х. П. Ухвалення судових рішень іменем України (питання належної реалізації) / Х. П. Стецюк // Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8–9 квітня 2016 р.). – Тернопіль : Економічна думка, 2016. – С. 138–141.

12. Стецюк Х. П. До питання про необхідність запровадження охорони офіційної назви сучасної української держави / Х. П. Стецюк // Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід : матеріали учасників Другої науково-практичної конференції (м. Львів, 29 квітня 2016 р.). – Львів : ННШПП НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 210–213.

13. Стецюк Х. П. Правове регулювання порядку використання офіційної назви сучасної Української держави / Х. П. Стецюк // Актуальні питання

державотворення в Україні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20 травня 2016 р.) : в 3 т. Т. 1. / редкол.: д. ю. н. І. С. Гриценко (голова), к. ю. н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2016. – С. 175–177.

АНОТАЦІЯ

Стецюк Х. П. Конституційно-правове регулювання офіційної назви держави: європейський та вітчизняний досвід. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено комплексному порівняльно-правовому дослідженню феномену офіційної назви держави.

Висвітлено питання появи та генези офіційної назви держави як державно-правового явища, а також особливості її розвитку на сучасному етапі. Окрему увагу приділено особливостям становлення інституту офіційної назви держави в Україні.

Проаналізовано основні форми та способи конституційно-правового закріплення офіційної назви держави в зарубіжних країнах, зокрема, в текстах основних законів (конституціях) та актах установчої влади. Розкрито особливості структури (внутрішньої будови) інституту офіційної назви сучасних держав, її основні функції та характерні властивості.

Досліджено особливості конституційно-правового закріплення офіційної назви сучасної Української держави, а також правового регулювання порядку її використання.

Ключові слова: офіційна назва держави, Україна, Конституція України, конституції зарубіжних країн, акти установчої влади, порівняльно-правовий аналіз.

АННОТАЦИЯ

Стецюк Х. П. Конституционно-правовое регулирование официального наименования государства: европейский и отечественный опыт. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины, Киев, 2017.

Диссертация посвящена комплексному сравнительно-правовому исследованию феномена официального наименования государства.

Освещаются вопросы возникновения и генезиса официального наименования государства как государственно-правового явления, а также особенности его развития на современном этапе. Констатируется, что Украина

на своем историческом пути преодолела классический, как для европейских народов, вариант развития института официального наименования государства: от названия первичных государственных образований именем отдельных племен («поляне», «древляне», «русичи»), после с использованием для этой цели слова «земля» («Руська земля»), позднее слов – «власть», «владение», «могущество», «сила», «королевство» («Галицко-Волынское княжество», «Войско Запорожское...»), а в начале XX вв. – с использованием слова «nation»/«народ» («Украинская Народная Республика», «Западно-Украинская Народная Республика»). Отдельное внимание посвящено особенностям становления института официального наименования современного Украинского государства. С провозглашением государственной независимости Украины 24 августа 1991 года, Верховным Советом Украинской ССР было установлено ее официальное наименование – «Украина», которое в последующие годы не поддавалось изменениям и было конституировано во время принятия Конституции Украины (28.06.1996).

Проанализировано основные формы и способы конституционно-правового закрепления официального наименования государства в зарубежных странах, в частности, в текстах основных законов (конституциях) и актах учредительной власти европейских государств. Наиболее распространенной формой конституционно-правового закрепления (переименования) официального наименования государства в зарубежных странах выступает специальный (конституционный) закон, которым фактически прокламируется волеизлияние в отношении номинации государства, фиксируется приемлемость предыдущего и нового названия государства, а также осуществляются необходимые конституционные изменения.

Раскрыты особенности структуры (внутреннего строения) института официального наименования государства, его основные функции и характерные черты. Официальное наименование государства рассматривается как один из обязательных атрибутов государства и внешних признаков его суверенитета, который закреплен на конституционном уровне в форме лаконического словесного выражения, предназначенный для международно-правовой и общественно-политической индивидуализации государства и несет в себе информацию о национальной принадлежности, а также наиболее важных политико-правовых характеристиках государства. Существенными чертами института официального названия государства выступают: 1) конституционное/законодательное закрепление словесного наименования государств; 2) возможность в лаконической форме представить национальную принадлежность государства и его наиболее важные особенности общественно-правового устройства; 3) наличие связи «официального названия государства» с государственным суверенитетом; 4) международно-правовое признание государства с таким названием другими странами, ООН, мировым сообществом. К основным функциям института «официального наименования государства» относятся представительская, политическая, идеологическая и воспитательная функции, которые определяют главные направления «деятельности»

официального наименования государства, отображают ее существо, роль и место в регулировании определенных общественных отношений.

Исследовано особенности правового регулирования порядка использования официального наименования современного Украинского государства. Отдельное внимание обращено на его использование в сфере правосудия, в частности при принятии судебных решений. Сформулировано конкретные предложения в части усовершенствования конституционно-правового статуса, а также порядка использования официального наименования современного Украинского государства. Также обращено внимание на необходимости создания системы правовой охраны официального наименования современного украинского государства, составными частями которой могли бы стать уголовная, административная и конституционно-правовая ответственность.

Ключевые слова: официальное наименование государства, Украина, Конституция Украины, конституции зарубежных стран, акты учредительной власти, сравнительно-правовой анализ.

ANNOTATION

Stetsiuk Kh. P. The Constitutional and legal regulation of the official name of the state: European and domestic experience. – *The manuscript.*

The thesis to obtain the academic degree of Candidate of Legal Sciences with major in 12.00.02 – Constitutional Law; Municipal Law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to comprehensive comparative and legal research of the phenomenon of the official name of the state.

Appearance and genesis of the official name of the state as a state and legal phenomenon, as well as, the peculiarities of its development at the present stage are highlighted. Special attention is given to specific features of the formation of the institute of the official name of the state in Ukraine.

The basic forms and methods of constitutional and legal consolidation of the official name of the state in foreign countries, in particular, in the texts of the basic laws (constitutions) and acts of constituent power are analysed. The main features of the structure (internal structure) of the institute of the official name of the modern states, its main functions and characteristic properties are developed.

The main features of the constitutional and legal consolidation of the official name of the modern Ukrainian state, as well as the legal regulation of the procedure of its application are researched.

Key words: the official name of the state, Ukraine, the Constitution of Ukraine, constitutions of foreign countries, acts of constituent power, comparative and legal analysis.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 0,9.
Підписано до друку 23.05.2017. Замовлення 417.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net

